

РІЗНОРІВНЕВА ПРОФЕСІЙНО-ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА З ТАКТИКИ ВОДІННЯ БОЙОВИХ МАШИН

MULTILEVEL PROFESSIONAL-PRACTICAL TRAINING ON TACTICS OF DRIVING COMBAT MACHINES

Аналіз стану професійно-практичної підготовки майбутніх офіцерів засвідчив необхідність її модернізації. Метою статті є обґрунтування доцільності та принципів формування різнорівневої професійно-практичної підготовки з водіння бойових машин. Основними принципами побудови системи різнорівневої професійно-практичної підготовки майбутніх офіцерів є: принцип інтеграції теорії і практики, принцип рівневої диференціації, принцип професійної спрямованості методів навчання, принцип єдності особи та колективу, принцип рівневої діагностики. Виявлено сутність і особливості професійно-практичної підготовки з водіння бойових машин. Зміст навчального матеріалу з тактики водіння бойових машин багаторівневий. Професійно-практична підготовка майбутніх офіцерів з водіння бойових машин містить обов'язкову інваріантну та варіативну складові частини. Саме на варіативну складову частину зорієнтована різнорівнева система професійно-практичної підготовки з тактики водіння бойових машин. Основними формами з тактики водіння бойових машин є тактичні заняття. Доведено доцільність упровадження системи різнорівневої професійно-практичної підготовки з тактики водіння бойових машин, обґрунтовано принципи побудови даної системи. Для впровадження різнорівневої професійно-практичної підготовки майбутніх офіцерів необхідно здійснити реструктурування змісту навчального матеріалу. Формами реалізації є модернізація типових програм з водіння сучасних бойових машин та впровадження різнорівневих програм професійно-практичної підготовки. Методами реалізації є обґрунтування збереження традиційних та введення інноваційних форм і методів навчання. Відповідно до цих змін відбувається оновлення науково-методичного забезпечення.

Ключові слова: *різнорівнева підготовка, професійно-практична підготовка, водіння бойових машин, майбутні офіцери, тактичні заняття.*

Analysis of the state of professional and practical training of future officers showed the need for its modernization. The purpose of this article is to substantiate the feasibility and principles of formation of different levels of professional and practical training in driving combat vehicles. The main principles of building a system of multilevel professional and practical training of future officers are: the principle of integration of theory and practice, the principle of level differentiation, the principle of professional orientation of teaching methods, the principle of unity of person and team, the principle of level diagnostics. The essence and features of professional and practical training in driving combat vehicles are revealed. The content of the training material on the tactics of driving combat vehicles is multilevel. The professional and practical training of future officers in driving combat vehicles contains the obligatory invariant and variable components. The multilevel system of professional and practical training on tactics of driving combat vehicles is focused on the variable component. The main forms of tactics for driving combat vehicles are tactical exercises. The expediency of introduction of the system of multilevel professional and practical training on tactics of driving of combat vehicles is proved and the principles of construction of this system are substantiated. In order to introduce multilevel professional and practical training of future officers, it is necessary to restructure the content of educational material. Forms of implementation are the modernization of standard programs for driving modern combat vehicles and the introduction of multilevel programs of professional and practical training. Methods of implementation are substantiation of preservation of traditional and introduction of innovative forms and methods of training. In accordance with these changes, the scientific and methodological support is being updated.

Key words: *multilevel training, professional and practical training, driving combat vehicles, future officers, tactical classes.*

УДК 37.03:811:355.23

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/39.43>

Рій В.Б.,

викладач кафедри водіння бойових машин та автомобілів факультету бойового застосування військ Національної академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Важливість і своєчасність вивчення та розв'язання проблеми модернізації професійно-практичної підготовки майбутніх офіцерів пов'язана зі зростанням вимог до освоєння сучасних зразків військової техніки, прийнятих на озброєння Збройних сил України. Це передбачає підвищення якості професійно спрямованих теоретичних знань курсантів і освоєння ними практичних навичок використання військової техніки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Необхідність підвищення якості професійної підготовки майбутніх офіцерів відображено у стандартах підготовки майбутніх офіцерів. Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що про-

блемі формування готовності майбутніх офіцерів до професійно-практичної діяльності присвячені праці В. Дяченка [2], М. Козяра [4], Т. Щеголевої [7] та інших. Різнорівнева підготовка стала предметом дослідження П. Єфіменка [3] і А. Лігоцького [5]. Особливості професійно-практичної підготовки представили у своїх працях І. Лопаткін, Я. Кіцай [6], П. Ткачук, М. Чорний, Р. Долгов, С. Степанов, А. Ніколаєв, Ю. Вяткін [1], Т. Якимович [8].

Аналіз стану практики професійно-практичної підготовки майбутніх офіцерів показав, що в більшості військових вищих закладів освіти пріоритетною під час освоєння програми водіння бойових машин є суто практична підготовка та розглядаються лише окремі питання мето-

дики освоєння навичок. Для майбутніх офіцерів курс водіння бойових машин зазвичай уніфікований і не завжди передбачає врахування специфіки сучасної військової техніки. Залишається малодослідженим і актуальним питання модернізації професійно-практичної підготовки майбутніх офіцерів. Зокрема, професійно-практична підготовка з водіння сучасних бойових машин, однозначно, потребує оновлення, переосмислення та переструктурування.

Мета статті – обґрунтування доцільності та принципів формування різнорівневої професійно-практичної підготовки з водіння бойових машин.

Виклад основного матеріалу. Професійна діяльність майбутніх офіцерів відбувається в непередбачуваних, бойових, екстремальних умовах. Як зазначає М. Козяр, «професійна підготовка до діяльності в екстремальних умовах – складний вид діяльності, який має багаторівневий і багатосистемний характер. У педагогічному вимірі вона становить професійно-екстремальний педагогічний процес, який інтегрує навчання (самоосвіту), виховання (самовиховання), розвиток, формування, морально-психологічну і психологічну підготовку» [4, с. 136]. Процес підготовки висококваліфікованих офіцерів, окрім суто фахової підготовки, передбачає, що без підготовленого у «військовому, технічному та професійно-практичному аспектах керівного складу неможливо створити і зміцнити сучасну армію» [2, с. 23]. На наш погляд, професійно-практична підготовка спроможна підвищити якість професійної підготовки майбутніх офіцерів, якщо вона базуватиметься на науково обґрунтованих принципах, ураховуватиме специфіку сучасної військової техніки, орієнтуватиметься на певний вид та рівень професійної діяльності. Ці умови є необхідними, але недостатніми. Належних умов буде дотримано, коли професійно-практична підготовка майбутніх офіцерів утворюватиме систему і здійснюватиметься поетапно, з накопиченням курсантами необхідних знань і досвіду.

Проблему модернізації професійно-практичної підготовки майбутніх офіцерів ми пропонуємо вирішувати шляхом різнорівневої тактичної підготовки з водіння сучасних бойових машин. Основна умова професійно-практичної підготовки заснована на припущенні: якщо курсант засвоїть на декількох часткових явищах (наприклад, тактика водіння бойових машин) основні інваріантні знання, навички, уміння, які породжують усю множину часткових / особливих знань як свої варіанти, то далі він буде здатний розібратися самостійно в більшості завдань без додаткового спеціального навчання.

Основними принципами побудови системи різнорівневої професійно-практичної підготовки майбутніх офіцерів є: принцип інтеграції теорії і практики, принцип рівневої диференціації, принцип професійної спрямованості методів навчання,

принцип єдності особи та колективу, принцип рівневої діагностики. Розглянемо їх докладніше.

Професійна підготовка до практичної діяльності спирається на принцип інтеграції теорії і практики. Цей принцип зобов'язує враховувати «психологічні і педагогічні закономірності професійної підготовки, які нероздільні під час цього процесу. Тому керівник занять повинен бути добре підготовлений і у психологічному, і в педагогічному планах» [7, с. 9]. Це вимагає оптимальної інтеграції теоретичної і практичної складових частин підготовки.

Практичні навички формуються поетапно: перший етап – початок осмислювання дій. Той, кого навчають, правильно розуміє мету дій, але ще нетвердо уявляє, що і як треба зробити для досягнення цієї мети; другий етап характеризується свідомими, але ще недотепними діями. Водій працює з більшою напругою уваги й волі, робить багато зайвих рухів, дії його сковані. Основна увага зосереджена на контролі того, наскільки правильно він виконує завдання; третій етап вирізняється все більш упевненими і швидкими діями, з меншою кількістю помилок і зайвих рухів, зникає почуття напруженості, стан скутості, увага все більшою мірою переноситься на результат дій; четвертий етап – завершення формування навички – дія виконується легко, швидко, точно. Увага вже звільнена від спостереження за діями, але контроль свідомості зберігається [1, с. 25].

Психофізичний компонент у своїй основі передбачає здібності, упевненість у своїх силах, прагнення доводити справу до логічного закінчення, здатність довільно керувати своєю поведінкою, активність і саморегуляцію, динамічність. Аналітичний компонент передбачає здатність аналітично мислити, характеризує самооцінку власної професійної готовності до майбутньої діяльності. Уміння переходити від виробничих проблем до навчальних і навпаки здійснюється через такі види діяльності: пізнавальну, перетворювальну, загальноосвітню, самоорганізаційну [8].

Для цього під час професійно-практичної підготовки необхідно сформулювати такі види компетентності, як: обов'язкова мінімальна усвідомленість, поглиблена функціональна, ситуаційна. Зміст навчального матеріалу з тактики водіння бойових машин багаторівневий, бо різні його фрагменти звернені до різних компонентів розумового досвіду. Підготовка курсантів із тактики водіння бойових машин вимагає не стільки конкретних теоретичних знань, скільки вміння зробити правильні висновки, тобто мати поглиблену функціональну та ситуаційну компетентність. Водночас не можна нехтувати рівнем обов'язкової мінімальної усвідомленості: вони повинні продемонструвати володіння специфічними професійними психомоторними навичками, виконання яких

здійснюється за допомогою складного маніпуляційного обладнання чи безпосереднього використання сучасної бойової техніки.

У процесі різнорівневої професійно-практичної підготовки майбутніх офіцерів ідеться про «мульти-професійну підготовку» – підготовку фахівців, здатних ефективно діяти не лише у стандартних ситуаціях, а і в екстремальних. Діяльність спеціаліста може мати різні рівні та характер: «виконавський (пов'язаний із дотриманням технологічних та експлуатаційних регламентів, забезпеченням працездатності техніки); керівний (забезпечує організацію робіт й удосконалення процесу, здійснює добір, розстановку і підготовку кадрів); інноваційний (спрямований на пошук нових шляхів діяльності, створення й удосконалення технічних засобів і технологічних систем, активізацію резервів)» [5, с. 17].

Згідно із принципом професійної спрямованості, основними методами формування навичок із тактики водіння бойових машин обираються: метод «творчої уяви (відтворення дій або рухів у певній послідовності в думках (ідеомоторика)); метод виконання дій із коментарем (викладач пояснює послідовність дій, курсант коментує порядок дій кілька разів, а потім починає їх виконувати); метод моделювання ситуації (побудова моделі ситуації, її аналіз, розроблення оптимальної програми та проведення практичних дій)» [1, с. 25].

Принцип єдності особи та колективу враховує те, що під час професійно-практичної підготовки курсанти діють як індивідуально, так і у складі групи. Щодо групової діяльності, то тут має бути злагодженість, «взаєморозуміння, взаємодовіра, готовність прийти на допомогу один одному, взаємна відповідальність тощо. Виконання завдань, які мають особливо складну структуру, в умовах комплексної діяльності проходить здебільшого за принципом послідовного процесу. Використання того чи іншого прийому ухвалення рішення деякою мірою зумовлене індивідуально і залежить як від певних психологічних особливостей особистості суб'єкта, так і від стилю його діяльності» [4, с. 64].

Основними формами з тактики водіння бойових машин є тактичні заняття. Це «основна форма злагодження підрозділів, груп, вони проводяться у складі підрозділу на тлі конкретної тактичної обстановки, що розвивається, до досягнення єдиного, раніше виробленого задуму. Сутність тактичного заняття полягає в тому, що навчальні питання відпрацьовуються на тлі єдиної тактичної обстановки в суворій логічній послідовності та проводяться без пауз та зупинок. Курсанти виконують свої посадові обов'язки в умовах реальної оперативної службової обстановки, яка склалась на державному кордоні, або за ввідними, наданими керівником заняття. На тактичних заняттях начальники груп / відділень не тільки отримують практику в

управлінні підлеглими / підрозділами, але й удосконалюють свої вміння в організації служби. Тому під час тактичних занять вивчаються такі питання, як ухвалення рішення, проведення рекогносцировки, постановка завдань підлеглим, організація взаємодії та всебічного забезпечення» [6, с. 118].

Принцип рівневої диференціації передбачає інтеграцію інваріантних та диференціацію варіативних умінь. Результатом є формування орієнтаційної основи професійно-практичної підготовки [8]. Професійно-практична підготовка з водіння бойових машин містить обов'язкову інваріантну та варіативну складові частини. Саме на варіативну складову частину зорієнтована різнорівнева система професійно-практичної підготовки з тактики водіння бойових машин. Для майбутніх офіцерів інваріантний склад професійно-практичної підготовки водіння сучасних бойових машин буде тотожний, а варіативна складова частина буде суттєво відрізнятись.

Відповідно із принципом рівневої діагностики, інваріантна складова частина визначається за загальними критеріями сформованості, оцінюється за показниками «сформовано – не сформовано». Варіативна складова частина передбачає різні рівні сформованості залежно від характеру професійного завдання, визначається за спеціально обґрунтованими рівнями.

На етапі діагностики відбувається усвідомлення знань про самоконтроль та самооцінювання в контексті професійно-практичної підготовки, формування діагностичних професійно-практичних знань та умінь. Результатом є формування системних професійно-практичних знань та умінь як діагностичної основи професійно-практичної підготовки, відповідна корекція всього процесу підготовки майбутніх офіцерів.

Результативність системи оцінюється за показниками рівнів професійно-практичної підготовки, як-от: критерій багаторівневості, критерій універсальності, критерій багатоваріантності. Сутність перевірки ефективності системи: професійно-практична підготовленість курсантів за базовим і варіативним компонентами з водіння бойових машин. Окрім рівня опанування комплексу визначених умінь з водіння сучасних бойових машин, оцінюється ставлення до професійно-практичної підготовки, сформованість знань (усвідомлених), сформованість переконань, орієнтація на самовдосконалення, сформованість визначених якостей, сформованість мотивів, здатність до здійснення корекції тощо.

Для впровадження різнорівневої професійно-практичної підготовки майбутніх офіцерів необхідно здійснити переструктурування змісту навчального матеріалу. Формами реалізації є модернізація типових програм із водіння сучасних

бойових машин та впровадження різнорівневих програм професійно-практичної підготовки. Методами реалізації є обґрунтування збереження традиційних та введення інноваційних форм і методів навчання. Відповідно до цих змін відбувається оновлення науково-методичного забезпечення.

Реалізація системи різнорівневої професійно-практичної підготовки майбутніх офіцерів забезпечує: а) результат професійно-практичної підготовки; б) інші аспекти навчального процесу; в) загальний результат освітнього процесу; г) виокремлення позитивних та негативних змін, їх аналіз. Окрім навчального результату, різнорівнева професійно-практична підготовка з тактики водіння бойових машин дає можливість виявити схильність майбутніх офіцерів до різних видів / рівнів професійної діяльності.

Висновки. Аналіз стану професійно-практичної підготовки майбутніх офіцерів засвідчив необхідність її модернізації. Виявлено сутність і особливості професійно-практичної підготовки з водіння бойових машин. Доведено доцільність упровадження системи різнорівневої професійно-практичної підготовки з тактики водіння бойових машин, обґрунтовано принципи побудови даної системи. Вивчення потребують проблеми розроблення відповідного навчально-методичного забезпечення для викладачів і курсантів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Водіння бойових машин : навчально-методичний посібник / П. Ткачук та ін. Львів : НАСВ, 2016. 300 с.
2. Дяченко В. Формування професійної усталеності курсантів вищих закладів освіти системи МВС : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2000. 230 с.
3. Єфіменко П. Педагогічні умови забезпечення різнорівневої професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2003. 19 с.
4. Козяр М. Екстремально-професійна підготовка до діяльності у надзвичайних ситуаціях : монографія. Львів : Сполом, 2004. 376 с.
5. Лігоцький А. Система різнорівневої підготовки фахівців в Україні : теоретико-методологічний аспект : автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Київ, 1997. 36 с.
6. Лопаткін І., Кіцай Я. Методика проведення комплексних практичних занять з курсантами четвертого курсу на кафедрі вогневої та тактико-спеціальної підготовки. *Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2020. № 3 (22). С. 113–123.
7. Щеголева Т. Формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2007. 20 с.
8. Якимович Т. Основи дидактики професійно-практичної підготовки : навчально-методичний посібник. Київ : Педагогічна думка, 2013. 136 с.